

ד פ ש ב ו ע י

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מספר 351

פרשת מטות מסעי, תש"ס

על אמותיהן של כהנים המספקות מחיה וכסות לגולים לערי מקלט

בפרשת מסעי (פרק לה) עוסקת התורה בעניין ערי המקלט. עניין ערים אלו והרוצח הגולה אליהן מצוי בתורה בעוד שלושה מקומות (שמו' כא יג; דב' ד מא-מג; שם יט א-י). אבל ישנן הלכות שנתבאר רק בפרשתנו. למשל, בפרשתנו נאמר (לה ו): "ואת הערים אשר תתנו ללוים: את שש ערי המקלט אשר תתנו לנס שמה הרצח, ועליהם תתנו ארבעים ושתיים עיר", ופסוק זה מהווה בסיס להלכה (מכות י, ע"א), כי ערי הלוויים כולן, ארבעים ושמונה במספר, שימשו ערי מקלט לרוצחים. הלכה אחרת המפורשת כמה פעמים רק בפרשתנו קובעת, כי ישיבת הרוצח בעיר המקלט נמשכת עד אשר ימות הכוהן הגדול. על דין זה והשלכותיו מרחיבה המשנה במסכת מכות (ב, ו):

אחד משוח בשמן המשחה, ואחד המרובה בבגדים, ואחד שעבר ממשיחתו מחזירין את הרוצח. רבי יהודה אומר: אף משוח מלחמה מחזיר את הרוצח. לפיכך אמותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות, כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו.

משנה זו מלמדת, כי כמה וכמה סוגי כוהנים גדולים - במיתתם מאפשרים לרוצח לצאת מעיר המקלט: האחד, "משוח בשמן המשחה" - הוא כוהן גדול אשר במסגרת מינויו היה נמשח בשמן המשחה, וכך נהג הדבר עד אשר נגזר שמון זה ע"י יאשיהו המלך בימי בית ראשון (הוריות יב, ע"א); השני, "המרובה בבגדים" - הוא כוהן גדול אשר במסגרת מינויו נתרבה בבגדים, וכך נהג הדבר מאז שנגזר שמון המשחה עד סוף ימי בית שני. והשלישי: "שעבר ממשיחתו" - הוא מי שהחליף את הכוהן הגדול כאשר אירע בו פסול, ועתה, עבר הפסול ושב הראשון לעבודתו, והוא, השני, "עבר ממשיחתו".¹ לדעת רבי יהודה יש כוהן נוסף, שאיננו כוהן גדול, שאף הוא במיתתו מחזיר את הרוצח, והוא: "משוח מלחמה" - הכוהן המדבר אל העם היוצא למלחמה.

אחר שלמדנו כי ישיבת הרוצח בעיר המקלט תלויה במות הכוהן, ויש כמה כוהנים שבהם נאמר דין זה, ממשיכה המשנה ומספרת:² "לפיכך אמותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות, כדי שלא יתפללו

¹ המונח "שעבר ממשיחתו" מתאים לתקופה שהיה שמון המשחה, והיא עד יאשיהו המלך. אבל, מימי יאשיהו ואילך יוגדר כוהן זה ככוהן שעבר מהיותו מרובה בבגדים. ראה גם: ליקוטי המשנה, לרש"פ פרנקל, ברעסלויא, תרל"ג, מכות שם.

² זהו אופן אחד המבאר את המילה "לפיכך" שבמשנה. לאופנים אחרים, ראה למשל: ליקוטי שושנים, לר' מאיר ב"ר לוי, זולקוא, ת"פ, פרשת מסעי; ערוך לנר, לר"י עטלינגר, אלטונא, תרט"ו, מכות שם; מים חיים, לר"מ לוריא, וורשא, תרל"ה, דף כב, ע"א, מכות שם; ליקוטי שלמה, לר"ש קליין, פאקש, תרנ"ד, מכות שם.

על בניהם שימותו³. כלומר, אמהות הכהנים (אותם שנזכרו לעיל)⁴, דאגו לרווחת הגולים בערי המקלט⁵, כדי שלא יסכנו בתפילתם את חיי בניהם.⁶ עתה אחר שהצענו את המשנה וביאורה, ברצוננו לרונן בשאלה אחת, המתעוררת על פסקתה האחרונה⁷: מפני מה דווקא אמהות הכהנים⁸ הן שנרתמו למפעל זה⁹ של הספקת מחיה וכסות, ולא הכהנים עצמם או נשותיהם?¹⁰

בשאלה זו דנו רבותינו האחרונים והציעו כמה וכמה תירושים. בפשטות ניתן ליישב כי טבע העולם מלמד, שהאם דואגת לבן יותר מן האב, יותר מהבן עצמו, ואולי אף יותר מאשתו. יש מקום לשער, שהדבר בא לידי ביטוי גם בעניין זה.

ככיוון דומה היה מי שהציע¹¹, שכאן במיוחד חשו אמהות הכהנים, שרובצת עליהן אחריות מיוחדת לשלום בניהם הכהנים, לפי שהיה להן חלק במינונם. כך מסופר ביומא (מז, ע"א): "תנו רבנן: שבעה בנים היו לה לקמחית, וכולן שמשו בכהונה גדולה. אמרו לה חכמים: מה עשית שזכית לכך? - אמרה להם: מימי לא ראו קורות בתי קלעי שערי". הרי שבזכות צניעותה של האם זכו בניה להיות כהנים גדולים. משום כך כאשר ריחפה על הבנים סכנת כליה שנבעה מהיותם כהנים גדולים, חשו האמהות צורך עז יותר לדאוג להצלתם ולבסס את משך כהונתם, שהרי יודעות היו שיש למעשיהן משקל של ממש בתחום זה.¹²

עוד ניתן היה ליישב, שבכוונה תחילה פרנסו האמהות את הגולים לערי מקלט, כדי לעורר אצלם יותר את רגש הרחמנות, ומתוך כך יימנעו מלהתפלל על בניהם שימותו. דוגמה של ניסיון לעורר רחמים באמצעות הצער שייגרם להורים, מצאנו בתחנוני יהודה אל יוסף בשעה שלא הכירו עדיין, וחשב שרוצה הוא לפגוע לרעה בבנימין. בלשון הזאת הפציר ביוסף (בר' מד, לג-לד): "ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו, כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי". נמצא, כי טענת יהודה ליוסף הייתה: אף אם מגיע לבנימין להיענש, חוס נא על אביו. אף כאן, אפשר לומר, שזאת הייתה כוונת אמותיהן של הכהנים, וממעשיהן עלה המסר הבא: אף אם לדעת הגולה לעיר המקלט, יש מקום לפגוע בבן, חוס על אמו והתחשב בצערה, ואל תעניש גם אותה!¹³ דומה,

³ וראה במכות יא, ע"א: "ואיכא דמתני כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו".

⁴ הן כוהן גדול והן כוהן שעבר ממשיחתו, ראה: הון עשיר (על המשנה), לר' עמנואל חי ריקי, אמשטרדם, תצ"א, מכות שם.

⁵ בפשטות נראה, שהאמהות עצמן כיתנו רגליהן מעיר מקלט זו לאחרת, ובאופן אישי פרנסו את הגולים. אבל, ניתן לבאר שהן יזמו מפעל זה, תמכו בו כלכלית ועודדהו, ובלשון המשנה יוחסה הפעולה אליהן. ומן המפורסמות הוא, שבלשון המקרא ובלשון חז"ל, גם כאשר מתייחס הפועל אל פלוני, אין הכרח שהוא עצמו עשה כן, אלא אפשר שאחרים עשו זאת עבורו, כשלוחיו או במצוותו. ראה למשל: שבת קכז, ע"א, ביחס ל"ועימר רבי את כל השדה כולה".

⁶ על השאלה, כיצד תועיל תפילתן, השיב התלמוד (מכות יא, ע"א): "שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו", ע"ש.

⁷ יש לציין, כי מקובל אצל החוקרים, שערי מקלט ודיניהן לא היו הלכות מעשיות בתקופת התנאים. ומ"מ, היו שהדגישו, כי ההלכות שנשתמרו בספרות התנאית, והתיאורים השונים אודות ערי המקלט משקפים מציאות חיה שקדמה להם בימי בית שני, בתקופת החשמונאים. על כל הנ"ל, ראה: ש' קליין, 'ערי הכהנים והלויים וערי מקלט', קובץ החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה, ירושלים, תרצ"ה, עמ' 81-107. לדברי קליין, התיאור אודות אמהות הכהנים הוא תיאור המשקף מציאות חיה בא"י בימי בית שני, והשאלה הנידונית בפנים עוסקת אפוא בעובדות שהיו.

⁸ כאשר לאבות הכהנים, יש להניח שלרוב לא היו כבר בחיים. שכן הכהונה הגדולה ושאר השררות היו עוברות בירושה מאב לבן, אם היה הבן ראוי לכך [רמב"ם, הל' כלי המקדש, פ"ד ה"כ]. ראה: ר"י לפשיץ, תפארת ישראל, מכות שם, יכין אות מ.

⁹ היו שסברו, שמדובר בתקנת חכמים, שהאמהות יספקו מחיה וכסות. אבל אין הכרח לראות זאת כתקנה, אלא כמשימה שנטלו האמהות על עצמן. ראה על כך גנזי יוסף, להלן בהערה 16.

¹⁰ יש להעיר, כי באופן עקרוני אין הכרח שיהא הכוהן הגדול נשוי אלא בעבודת יום הכיפורים. ראה: רמב"ם, הל' עבודת יוהכ"פ, פ"א ה"ב; רדב"ז, הל' כלי המקדש, פ"ה ה"י. ומ"מ מן הסתם היו רובם נשואים.

¹¹ ראה: הון עשיר, מכות שם. וע"ש שתירץ גם כעין האמור כאן בתחילה.

¹² ואמנם שם ביומא מסיימת הברייתא: "אמרו לה [לקמחית]: הרבה עשו כן, ולא הועילו". כלומר, אין תמיד דיי בצניעות האשה כדי לזכות בבן כוהן גדול. ומ"מ כאשר זכו האמהות לכך שבניהם יתמנו לכהנים גדולים, יש להניח שתלו זאת במעשיהן.

¹³ ברוח זו, ניתן לבאר מקור תלמודי נוסף. כך נאמר על ט"ו באב במסכת תענית (לא, ע"א, עפ"י הגהת מסורת הש"ס): "מכאן ואילך, דמוסיף - יוסיף, ודלא מוסיף - יסיף. מאי יסיף? תני רב יוסף: תקבריה אימיה". וברש"י שם: "תקבריה אימיה - כלומר, ימות בלא עתו". כלומר, מט"ו באב ואילך מי שיוסיף בלימוד תורה, יוסיפו לו על ימיו, ומי שלא יוסיף יאסף אל עמיו, וטרם עת. ויש לשאול, מפני מה תלו העונש בכך שתקברו אמו, ולא אמרו 'שימות בלא עתו'? - לאמור בפנים ניתן לבאר כך: איומי חז"ל על אסונות צפויים מגמתם להביא את האדם ולזרוזו למעשים הרצויים. משום כך, לא הסתפקו בתחזית שימות האדם בלא עתו, אלא החריפוה במילים "תקבריה אימיה". בכך בקשו לעורר את האדם יותר ולזעזעו מן הנזק שייגרם, אם לא יוסיף על לימודו, שלא רק הוא עצמו יפגע אלא גם אמו. כמו אמרו לו,

שמכל קרובי המשפחה היכולים לספק מחיה וכסות לגולים, אָם הכוהן היא המסוגלת ביותר לעורר רחמים.¹⁴

עפ"י פירוש זה: ניתן להבין באופן נוסף את תיבת "לפיכך" האמורה במשנה. רבים תמהו מה פשרה של תיבה זו, וכיצד היא מתייחסת לאמור לפניה (לעיל, הערה 2). עתה ניתן להציע, שתיבה זו מתייחסת דווקא להמשך:¹⁵ "לפיכך אמותיהן של כוהנים מספקות להן מחיה וכסות", לפיכך דווקא האמהות עושות כן, ולא אחרים, "כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו", ובאופן שנתבאר.

לצד הביאורים שהוצעו עד עתה, המבליטים את עדיפות האם בעניין הדאגה לבנה הכוהן הגדול, ניתן להציע הבטים אחרים לגמרי, מצד הגולה לעיר המקלט ואף מצד הכוהן.

כך, למשל, הציעו רבים מן האחרונים את התירוץ המחודד הבא:¹⁶ לו הכהנים עצמם היו מספקים מחיה וכסות לגולים, עלולים היו אנשים מחוסרי אמצעים לנצל את העניין, להגיע לערי מקלט בטענה שהם מחויבי גלות, וכך, במרמה, היו מתפרנסים על חשבוננו של הכוהן עד יום מותו.¹⁷ לכן, כדי למנוע תרמית זו, סיפקו דווקא האמהות מחיה וכסות. מעתה יקח הרמאי בחשבון את האפשרות, שאם הכוהן תמות שנים רבות לפני בנה, והוא ישאר כלוא בעיר המקלט מחוסר כל עד מות הכוהן.

אבל, כבר העירו האחרונים שתירוץ זה קשה ודחוק. ראשית, מי ימנע מן הגולה לצאת מעיר המקלט במות האם? והרי אין לו לחשוש מגואל דם שיפגע בו. זאת ועוד, לא רק אמו של הכוהן הגדול מספקת מחיה וכסות, אלא גם אמו של כוהן גדול שעבר מתפקידו, ו"למיתה דתרי לא חיישינן".

ניתן להציע את ההסבר הבא, מצידו של הכוהן.¹⁸ כך לימדנו הרמב"ם אודות מגורי הכוהן הגדול (הל' כלי המקדש, ה, ז): "ובית יהיה לו מוכן במקדש והוא הנקרא לשכת כוהן גדול, וכבודו ותפארתו שיהיה יושב במקדש כל היום, ולא יצא אלא לביתו בלבד בלילה, או שעה או שתיים ביום, ויהיה ביתו בירושלים ואינו זו משם".¹⁹ אמור מעתה, מאחר שהכוהן הגדול אינו יוצא מירושלים, ואשתו נמצאת עימו, לא נותרה הברכה, אלא שקרובי המשפחה ירתמו להספקת מחיה וכסות, וכנראה האם היא שנחלצה ראשונה למפעל זה. ואפשר שבדבר זה נשתווה כוהן "שעבר ממשחתו" לכוהן הגדול, שהרי כך שנינו בהוריות (ג, ד): "ואין בין כוהן משמש לכוהן שעבר אלא פר יום הכיפורים ועשירית האיפה". כלומר, למעט שני הדברים שנמנו במשנה, כוהן שהחליף את הכוהן הגדול, אף שאינו משמש עוד בכהונה גדולה, דינו ככוהן גדול לכל דבר, וכלשון ר"מ בבביתא (יומא יב, ע"ב): "כל מצות כהונה גדולה עליו". ממילא גם הוא אינו יוצא מירושלים, ואמו היא שדאגה לגולים. ועוד אפשר לומר, שמכיון שנכנסה האם לדאגה זו בהיותו כוהן גדול, שוב לא הורידה מעצמה אחריות זו.

מילא ויתרת על חייך, אבל על מה ולמה תעניש את אמך באבדנך. בסגנון זה קיוו חז"ל ששיגנו את המטרה של הגברת הלימוד באופן יותר נמרץ.

¹⁴ אָם הכוהן, שהיא מבוגרת ואפשר גם אלמנה, מסוגלת לעורר רחמי אנוש על הצער שיגרם לה במות בנה, יותר מאשר אשתו ובניו הגדולים. ואמנם, גם בניו הקטנים יכולים לעורר רחמים. אבל, אף אם יש לו כאלה, הרי לא יכולים הם לספק מחיה וכסות.

¹⁵ ומצאנו שימוש שכזה בתיבת 'לפיכך' בלשון המשנה. ראה למשל: גיטין ו, ג; סנהדרין ד, ה.

¹⁶ תירוץ זה מובא בספרים רבים, ראה למשל: לקוטי נפתלי, לר' צבי ב"ר חיים, פיורדא, תקכ"ט, פרשת מסעי; תפארת ישראל (על המשניות), לר"י לפשיץ, מכות שם, יכין אות מ; קונטרס מעין הישועה (הוא חלק ד, מן החיבור שש המערכת, על המשנה), לר"ש ליכטנשטט, פרסבורג, תר"ז, מכות שם; ערוך לנר, לר"י עטלינגר, מכות שם; קול אריה, לרא"י הכהן שוורץ, (לראשונה מכת"י) ירושלים, תשמ"ג, פרשת מסעי; לקוטי שלמה, לר"ש קליין, מכות שם; בן יהוידע, לר"ח מבגדד, מכות שם (בשם רבני אשכנז); פנינים יקרים החדש, לרש"ב ניימן, פיעטרקוב, תרפ"ט, פרשת מסעי; גנזי יוסף, לר' יוסף הכוהן שוורץ, דעווא, תר"ץ, סי' צח.

¹⁷ מצאנו אצל הראשונים את הקביעה, ששופכי דמים במזיד היו מראים עצמם כשוגגים. (ראה: רמב"ן, במד' לה, יד; הנ"ל, מכות ט ע"ב, ד"ה בגלעד; ריטב"א שם). באופן דומה, אפשר שאנשים שלא שפכו דם כלל, הראו עצמם כשופכי דמים בשוגג.

¹⁸ רבים תירצו שאין זה כבודו של הכוהן הגדול, שיראה לעין כול שחושש מתפלת הגולה לעיר המקלט. ראה: תפארת ישראל, מכות שם; אמרות ה', לרמ"ל רוזנבוים, למברג, תרל"ט, פ' מסעי, דף צב עב-צג ע"א; בן יהוידע, מכות שם; גנזי יוסף, סי' צח. ובאופן דומה היה שאמר, שאם הכהנים עצמם יספקו, עלול הדבר דווקא לגרום לגולים להתפלל עליהם שימותו, לפי שיסיקו מכך שתפלתם מסוגלת לפגוע בכוהנים, ראה: שו"ת ישמח לב, לרשמ"ח גאגין, ח"ב, ירושלים, תרמ"ח, חר"מ, סי' לה.

¹⁹ רבים הם האחרונים שדנו בדין זה ומקורו. ראה למשל: ר"י באב"ד, מנחת חינוך, מצוה קלו, אות ז; ר"י אנגל, גליוני הש"ס, רה"ש ע"א; רמ"ש הכוהן, משך חכמה, ויקרא ה, לג. לאור דברי להלן, אמר אמור"ר פרופ' י"ש שפיגל, כי אפשר שמשנת מכות זו, אודות אמהות הכהנים, היא סמך נוסף לרברי הרמב"ם.

לסיום ניתן להציע גם את הרעיון הבא: אפשר שבכוונה תחילה נרתמו האמהות לדאוג לגולים, ולא הניחו זאת לבניהן, כדי שלבניהן יהיה יותר זמן פנוי לעסוק בתורה ובלמודה. מצוות תלמוד תורה היא מן המצוות שאין להן שיעור (פאה א, א), ונוהגת בכל שעה, לילה ויום. הזהירים במצווה זו משתדלים לנצל כל רגע בחייהם לתורה, ולהימנע מביטולה ככל שניתן. רבים הם המקורות המלמדים על חשיבות הרצף בלימוד,²⁰ ורבים הם הסיפורים המהלכים על גדולי הדורות ועד ימינו אנו, אודות יוקר הזמן בעיניהם, והקפדתם המפליאה שכל רגע ורגע מחייהם ינוצל לתורה.²¹ אכן, בשונה מגברים, נשים אינן חייבות במצוות לימוד תורה, ולגבן לא שייך כלל המושג 'ביטול תורה'.²²

ברוח זו יש להעריך, שהכוונה הגדול ומחליפו, שהיו מורמים מעם, השתדלו להשקיע עצמם ככל שניתן בתורה ובעמלה, והאמהות גם הן תרמו למשימה זו, בכך שדאגו לפרנסת הגולים לערי מקלט, ולא השאירו נטל זה על כתפי בניהן. יש להניח, שכך נהגו האמהות הללו מצעירותן, עם בעליהן ובניהן, ואף עתה שהזקינו, נתקשו לוותר, או לא רצו כלל לוותר על הנהגתן המשובחת הזו.²³ משום כך דווקא הן שעשו זאת, ולא נשות הכהנים.²⁴

יש להוסיף, שעל ערך לימוד התורה ניתן ללמוד מפרשת ערי מקלט עצמן. כך הורונו חכמי התלמוד (מכות י, ע"א): "תנא: תלמיד שגלה, מגלין רבו עמו, שנאמר (דב' ד מב) 'וחי' - עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא" [=עשה לו דבר שתהיה לו בו חיות]. כך ניסח הרמב"ם הלכה זו (הל' רוצח ושמירת הנפש, ז א): "תלמיד שגלה לערי מקלט מגלין רבו עמו, שנאמר וחי, עשה לו כדי שיחיה. וחי בעלי חכמה ומבקשה בלא תלמוד כמיתה חשובין".

ויש לשאול, והרי ערי המקלט היו ערים של תורה וישיבות, שהרי היו אלו ערי הלויים (כמובא בפתח דברינו), השבט אשר 'ה' אלוקי ישראל הוא נחלתם" (יהו' יג לג), ו"כל עסק השבט הזה בעבודת הא-ל ברוך הוא",²⁵ "לעבוד את ה' ולשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים".²⁶ מעתה, מה צורך יש להגלות את רבו של התלמיד, וכי לא די במורי ההוראה והרבנים שנמצאים שם? תשובת הריטב"א (מכות שם) הייתה: "שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד, וכדאמרין במסכת ע"א (יט, ע"א)". נמצא, כי כאשר ציוותה התורה: "ונס אל אחת מן הערים האל וחי", לא תבעה רק את עצם הלימוד עבור הגולה, אלא דרשה לימוד תורה באיכותו המרבית, עד כדי הגליית רבו אצלו.²⁷

כללו של דבר, כל מהותן של ערי מקלט אומרת תורה,²⁸ וכל עצמותה של הגלות אליהן היא להרבות תורה, בבחינת "הוי גולה למקום תורה" (אבות ד, יד).²⁹ לא מסתבר אפוא, שדווקא בעניינים הנוגעים לערי המקלט, יעשה מעשה בגלוי, שיש בו ביטול תורה, ועוד ע"י ראשי שבט לוי - הכהנים הגדולים והכהנים שנתמנו תחתם! יש לשער, כי ברוח תפקידו של שבט לוי, ובאווירת ערך התורה ולימודה של ערי המקלט, דווקא האמהות הן שסיפקו מחיה וכסות לגולים לערים אלו, ובמעשה זה לימדו על יוקר הזמן, ועד כמה חשוב לנצל כל רגע ורגע לתורה, כי "אין חיים אלא תורה!"³⁰

²⁰ ראה לאחרונה: יקרה מפנינים, לרא"מ בארקין, ליקוואוד, תשנ"ח, שער ד, עמ' צה-ק; ודברת במ, לרפ"א פלדמן, חלק א, ירושלים, תשנ"ט, רציפות הלימוד, עמ' ג-נו.

²¹ ראה למשל: ר"ש רובין, ציוני דרך, ב"ב, תשמ"ב, לרגעים תבחננו, עמ' רצט-שז (על הגר"א); רמ"ח טוטיאן, וחי בהם, ח"ב, ירושלים, תשמ"ט, והוא לקט עובדות ונהגות על שמירת הזמן; ט' פרשל, 'גדולי ישראל מתוודים על עוון ביטול תורה', הצופה, ט' תשרי, תשנ"ח (10.10.97), עמ' 8 (על הגר"א והח"ח); רפ"א פלדמן, ודברת במ, ח"ב, ניצול הזמן, עמ' שפג-תכ.

²² ראה: קידושין כט, ע"ב; רמב"ם, הל' תלמוד תורה, פ"א ה"א; שם, הי"ג.
²³ בברכות יז, ע"א, נאמר: "אמר ליה רב לרבי חייא: נשים במאי זכיין? באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנויי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן". נמצא, כי חלקן של הנשים בלימוד תורה הוא במה שמסייעות לבעליהן ולבניהן ללמוד. נראה, כי אמהות הכהנים שנהגו כן מצעירותן, לא רצו לוותר על זכות גדולה זו גם כאשר גדלו ובניהן, וכל אימת שהיו יכולות סייעו ביד לימודם.

²⁴ ומה גם, שנשות הכהנים נשארו עם בעליהן ובניהן שלהן, ולא נותרו מן הבית כדי לדאוג לגולים בערי המקלט.

²⁵ לשון ספר החינוך, מצוה תקד.

²⁶ לשון הרמב"ם, הל' שמיטה ויובל, פי"ג הי"ב.

²⁷ על עניין זה ועל משמעות המונח 'חיים' אצל חז"ל, ראה לאחרונה: שתרגילנו בתורתך, לרד"ד גולד, ב"ב, תש"ס, עמ' ל-לט.

²⁸ מסתבר כי יסוד 'המקלט' הוא התורה שבעיר המקלט, שהרי גם דברי תורה קולטין (מכות שם). ויותר מכך אמרו במדרש (דברים רבה, מהד' ליברמן עמ' 63): "אמרו ישראל, רבנו משה, אם בטלו ערי מקלט להיכן אנו בורחין, אמר להם התורה!"

²⁹ ראה מה הרחב בעניין זה רי"א שר, לקט שיחות מוסר, ב"ב, תש"ן, פרשת מסעי, עמ' שנד-שנה.

³⁰ ברוח האמור ניתן להרחיק לכת עוד יותר. הר' מקוצק אמר פעם לחסידיו, כי ציפיתו מהם היא, שלא יחטאו, לא רק בשל האיסור לחטוא, אלא בעיקר כי לא יהיה להם זמן ופנאי לכך, לפי שיהיו דבוקים בבורא ובתורתו תמיד. [ראה: מדרכי משה, לרמ"מ מורגנשטרן (נין הר' מקוצק), וורשא, תרצ"א, לפ' מטות]. אפשר להציע, שמעשה האמהות כמו העביר את הרמז לגולים, ראו היאך אנו מקפידות על כל רגע של חיים, ומעדיפות לתת לבנינו הכהנים לנצל כל רגע

ד"ר בעז שפיגל
המחלקה לתלמוד

שכזה לתורה. אף אתם, שהגעתם לערי המקלט, נצלו כל רגע מזמנכם לתורה שבערים אלו, ואל תבזבוזו את הזמן בתפילות רעות על מות הכוהנים.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.